

Omgang met botsende waarden in de school; Competenties van leraren.

Position paper. Jeroen Bron, SLO

Uit onderzoek van het ITS (Sijbers, e.a., 2015) en SCP (Huijnk e.a., 2015) is naar voren gekomen dat een deel van de leraren, met name in de Randstad, het behandelen van controversiële onderwerpen als lastig ervaart en in sommige gevallen zelf af ziet van het aanbieden van dergelijke onderwerpen aan bepaalde klassen.

Onderwerpen zijn controversieel wanneer ze met achterliggende waarden conflicteren; dit gebeurt als uit verschillende bronnen wordt geput met als gevolg dat verschillende visies op een onderwerp moeilijk met elkaar verenigbaar zijn. Ook kan het voorkomen dat er onduidelijkheid bestaat over waarheid, objectiviteit, goed en fout.

Voorbeelden van dergelijke onderwerpen zijn: slavernij, de Holocaust, de situatie in het Midden-Oosten, discriminatie, kolonialisme, religie, seksuele diversiteit, evolutie, gelijkwaardigheid (bijv. van mannen en vrouwen) en vrijheid van meningsuiting. Kenmerkend voor deze onderwerpen is: dat het accent ligt op een moreel/ethische dimensie en een streven naar een verandering in houding en/of gedrag. Dat vraagt nogal wat van de leerkracht.

Om hier beter mee om te kunnen gaan hebben leraren behoefte aan pedagogisch-didactische competenties, maar ook aan inhoudelijk-didactische competenties. Dit laatste punt is hier nader verkend op twee aspecten: 1. Het duiden en invullen van burgerschapsonderwijs en 2. Het maken van inhoudelijke keuzes.

1. Invulling geven aan burgerschap.

Burgerschapsonderwijs wordt op uiteenlopende wijzen begrepen, ingevuld en begrensd. Ook de verwachtingen van het onderwijs in het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van jongeren variëren. Hieraan ten grondslag liggen maatschappelijke waarden en opvattingen over vorming en de rol van het onderwijs daarbij.

De burgerschapsopdracht aan het onderwijs, en daarmee aan de school en de leraar, is wettelijk vastgelegd (<http://burgerschapindeschool.nl/Paginas/De-burgerschapsopdracht-wet-en-regelgeving.aspx>). Deze opdracht is beperkt gedefinieerd en ingevoerd zonder een grondig invoeringsbeleid en mede daarvoor met zeer matig succes (Inspectie van het onderwijs, 2016). Wel is burgerschapsonderwijs veelvuldig onderwerp van gesprek in politiek, media, adviescommissies en samenleving. Daarbij worden maatschappelijke problemen al snel geassocieerd met burgerschapsonderwijs en de invulling daarvan. Burgerschap wordt hiermee een containerbegrip waar ad hoc onderwerpen aan toe worden gevoegd of weggenomen (sociale cohesie en integratie, democratische vorming, basiswaarden, maatschappelijke stage, seksuele diversiteit etc.).

De beperkte duiding van burgerschap door de overheid, doet weliswaar recht aan de pluriforme samenleving en nodigt uit tot democratische besluitvorming. Echter voor scholen, leraren en ontwikkelaars is het lastig om het onderwerp te doorgronden en om aan al de wisselende vragen en claims uit de samenleving tegemoet te komen. Dit vraagt competenties om de oorsprong van claims op het (burgerschap) curriculum vast te kunnen stellen en maatschappelijke verwachtingen te verenigen met de ambities en mogelijkheden van de school. Hieruit ontstaan een schoolspecifieke visie en doelen. Vervolgens is het de uitdaging om met collega's te komen tot een samenhangend, relevant en interessant onderwijsaanbod en daarbij te waken voor curriculaire overladenheid.

Kernvraag: hoe ver kan de overheid gaan in het bepalen van inhoud voor burgerschapsonderwijs?

2. Keuzes maken in het onderwijsaanbod.

De kerndoelen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn algemeen geformuleerd. Dit biedt in principe ruimte aan scholen en leraren om de landelijke kaders (macroniveau) op school- (mesoniveau) en klasniveau (microniveau) nader te specificeren (Bron & Thijs, 2011). Dat vraagt enerzijds om technische competenties om leerstof te arrangeren en programma's te ontwerpen en anderzijds om een heldere vakvisie. Zo'n vakvisie, gebaseerd op vakinhoudelijke kennis, is behulpzaam bij de afweging over welke onderwijsinhouden relevant zijn en voor wie (onderwijstype, leeftijd, niveau, context). Het bepalen van wat relevante onderwijsinhouden zijn en voor wie, is een complex vraagstuk (Akker & Thijs, 2009), zeker wat betreft burgerschap en daarmee verwante zaken

Relevantie wordt allereerst bepaald door landelijke kaders en maatschappelijke verwachtingen van het onderwijs, zoals kerndoelen en de burgerschapsopdracht. Het bepalen van deze kaders is een proces waarbij meerdere partijen worden betrokken (vgl. Onderwijs2032). De school en degenen die bij de school betrokken zijn, waaronder leraren, ouders en leerlingen, zijn belangrijk bij het nader invullen van de landelijke kaders (Cras, 2009).

Ouders en leerlingen kunnen verwachten dat de school bepaalde onderwerpen wel of juist niet behandelt, waaronder controversiële onderwerpen. Het buitensluiten van ouders en leerlingen bij het nader invullen van het leerplan, kan bijdragen aan de vervreemding die is geconstateerd door het SCP (2015). In de praktijk wordt de aanwezige ruimte voor scholen om keuzes te maken in het onderwijsaanbod, maar beperkt benut en is de betrokkenheid van ouders en leerlingen eveneens klein. Keuzes van de school richten zich vaak op voorwaarden zoals het aantal uren dat aan een vak wordt toebedeeld en welke methode wordt aangeschaft.

Deze situatie vraagt van de leraar de competentie om afwegingen te maken in maatschappelijke en lokale belangen, inhouden en waarden, en om een bijdrage te leveren aan de discussie hierover.

Daarbij is het van belang om te luisteren naar de opvattingen van leerlingen (Bron & Veugelers, 2014). Mede hierdoor kan de betrokkenheid bij school en bij het onderwijsaanbod worden vergroot en ontstaat er begrip bij leerlingen voor keuzes die een school hierin maakt.

Kernvraag: van wie is het leerplan?

Literatuur

Akker, J. van den, & Thijs, A. (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. www.slo.nl.

Bron, J., Beker, T., Buschers, L., Lodeweges, J., Noordink, H., Rahantoknam, O. & Vliet, E. van (2015). *Oorlog en dekolonisatie; heroriëntatie op de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie van Nederlands-Indië*. www.slo.nl.

Bron, J. & Hooghoff, J.H.W. (2011). Het kaf van het koren: leren omgaan met druk uit de samenleving. In: *Het komt op de leraar aan*. Bert van Beurden en Cees Dietvorst (red.). blz. 115-136. Den Haag: Boom/Lemma.

Bron, J. & Thijs, A. (2011). Leaving it to the schools. In: *Educational research* Vol 53 (2), pp 123-136.

Bron, J. & Thijs, A. (2010). Het leerplan burgerschap in ontwikkeling. In: Peschar, J., Hooghoff, H., Dijkstra, A. & Dam, G. ten. [red] *Scholen voor burgerschap; naar een kennisbasis voor burgerschapsonderwijs*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.

Bron, J. & Veugelers, W. (2014). Kunnen leerlingen in het VO een rol spelen in het bepalen van hun leerplan? *Pedagogiek*. 34(1), 25-41.

Cras, B. (2009). Meesterschap over het leerplan. Enschede: SLO.

Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M. & Andriessen, I. (red.)(2015). *Werelden van verschil: Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: SCP.

Inspectie van het onderwijs (2016). *De staat van het onderwijs 2014-2015*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Sijbers, R., Elfering, S., Lubbers, M., Scheepers, P. & Wolbers, M. (2015). *Maatschappelijke thema's in de klas: Hoe moeilijk is dat?* Nijmegen: ITS.

Veugelers, W., Stolk, V. & Bron, J. (2015). *Op zoek naar gedeelde waarden; Handreiking waarden en burgerschapsvorming op scholen*. www.slo.nl.